בפרוזבוטי אמר רב פפא וקרו ליה עבדא דמזדבן (א) בטלמי וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקין על לבו ובשעה שרואה את מרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי ואמר [א]ר' אלעזר אמר רבי חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק שנאמר [1]ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי [וגו'] מאי לעטרת צבי ולצפירת תפארה לעושין צביונו ולמצפין תפארתו יכול לכל ת"ל לשאר עמו [ב]למי שמשים עצמו כשירים [2]ולרוח משפט זה הדן את יצרו וליושב על המשפט זה הדן דין אמת לאמתו ולגבורה זה המתגבר על יצרו משיבי מלחמה (ב) שנושאין ונותנין במלחמתה של תורה שערה [אלו ת"ח] שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבונו של עולם מה נשתנו אלו מאלו אמר לה הקדוש ברוך הוא ישראל עסקו בתורה אומות העולם לא עסקו בתורה אמר ליה [3]גם אלה ביין שגו ובשכר תעו פקו פליליה אין פקו אלא גיהנם שנאמר [4]ולא תהיה זאת לך לפוקה ואין פליליה אלא דיינין שנאמר [5]ונתן בפלילים [6]ותעמד בחצר בית המלך הפנימית א"ר לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה הימנה שכינה אמרה [7]אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב שנאמר [8]הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי חזרה וקראתו אריה שנאמר [9]הושיעני מפי אריה [10]ויהי כראות המלך את אסתר המלכה אמר רבי יוחנן ג' מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה אחד שהגביה את צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה ואחד שמתח את השרביט וכמה אמר רבי ירמיה שתי אמות היה והעמידו על שתים עשרה ואמרי לה על שש עשרה ואמרי לה על עשרים וארבע במתניתא תנא על ששים וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה וכן אתה מוצא בשיני רשעים דכתיב [11]שיני רשעים שברת ואמר ריש לקיש [ג]אל תקרי שברת אלא שריבבת רבה בר עופרן אמר משום ר"א ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים [12]ויאמר לה המלך [ד]לאסתר המלכה מה בקשתך עד חצי המלכות ותעש חצי המלכות ולא כל המלכות ולא דבר שחוצץ למלכות ומאי ניהו בנין בית המקדש [13]יבא המלך והמן אל המשתה ת"ר מה ראתה אסתר שזימנה את המן ר"א אומר פחים טמנה לו שנאמר [14]יהי שלחנם לפניהם לפח ר' יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר [15]אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' ר"מ אומר כדי שלא יטול עצה וימרוד ר' יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית ר' נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסיחו דעתן מן הרחמים ר' יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת ר"ש בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס רבי יהושע בן קרחה אומר אסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא רבן גמליאל אומר מלך הפכפכן היה אמר רבי גמליאל עדיין צריכין אנו למודעי דתניא ר' אליעזר המודעי אומר קנאתו במלך קנאתו בשרים רבה אמר [16]לפני שבר גאון אביי ורבא דאמרי תרווייהו [17]בחומם אשית את משתיהם וגו' אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו א"ל כמאן חזיא אסתר ועבדא הכי א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי [18]ויספר להם המן את כבוד עשרו ורוב בניו וכמה רוב בניו אמר רב ל' עשרה מתו ועשרה נתלו ועשרה מחזרין על הפתחים ורבנן אמרי אותן שמחזרין על הפתחים שבעים הויא דכתיב [19]שבעים בלחם נשכרו אל תקרי שבעים אלא שבעים ורמי בר אבא אמר כולן מאתים ושמונה הוו שנאמר ורוב בניו ורוב בגימטריא מאתן וארביסר הוו אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב [20]בלילה ההוא נדדה שנת המלך אמר רבי תנחום נדדה שנת מלכו של עולם ורבנן אמרי נדדו עליונים נדדו תחתונים רבא אמר שנת המלך אחשורוש ממש נפלה ליה מילתא בדעתיה אמר מאי דקמן דזמינתיה אסתר להמן דלמא עצה קא שקלי עילויה דההוא גברא למקטליה הדר אמר אי הכי לא הוה גברא דרחים לי דהוה מודע לי הדר אמר דלמא איכא איניש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה משום הכי מימנעי אינשי ולא מגלו לי מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים מלמד שנקראים מאיליהן [21]וימצא כתוב כתב מבעי ליה מלמד

ששמשי

כוטי. לשון עניות כמו והעבט תעביטנו (דברים טו) במסכת גיטין (דף לו.): **בטולמי נהמא.** בככרות לחם. עשרים לחם שעורים (מלכים ב ד) מתרגמינן עשרין טולמין דלחמא: **לרוח משפט.** לשופטים את רוחן יהיה לעטרה: **דן את יצרו.** כופהו לשוב בתשובה: **ומתגבר על יצרו.** אינו הולך אחריו לעבור עבירה: **שמשכימין כו'.** והיינו שערה שעושין [שנעשים שוערים] לפתוח דלתות בהשכמה ולאחר [שם עד] זמן נעילתו: **גם אלה.** אלו הרשעים הנידונין בגיהנם: **ביין שגו.** כלומר אף הם עשו כהם לפיכך דנם: **פקו פליליה.** לגיהנם נשפטו: **אלי אלי למה עזבתני.** במזמור אילת השחר הוא: **על אונס.** [אע"פ] שאני באה אליו מאלי אונס הוא: **הצילה מחרב נפשי.** באותו מזמור הוא: **אמתה של בת פרעה.** ותשלח את אמתה ותקחה (שמות ב): **בשיני רשעים.** עוג מלך הבשן במס' ברכות פרק הרואה (דף נד:) [ה][שעקר הר בת ג' פרסי להשליכו על ישראל ונתנו על ראשו ושלח הקב"ה נמלים ונקבוהו ונכנס בצוארו בקש לשומטו ונשתרבבו שיניו לכאן ולכאן]: **אל תקרי שברת אלא שרבבת** גרסינן. ומשיני רשעים נפיק להאי דרשה דליכתוב קרא ושן רשע אלא י' דשיני וי"ס דרשעים הרי ששים: **ולא דבר שחוצץ במלכות.** בנין הבית שהוא באמצע של עולם כדאמרינן בסדר יומא (דף נד:) אבן שתיה שממנה נשתת העולם: **מבית אביה למדה.** שמעה התינוקות אומרים כן: **וימרוד.** במלך שהיתה שעתו מצלחת: **שיהא מצוי לה.** אולי תוכל להכשילו בשום דבר לפני המלך: **ירגיש הקב"ה.** שאף אני מקרבת שונאיהן של ישראל. אי נמי ירגיש שאני צריכה להחניף רשע זה ולזלזל בכבודי: **שיהרג הוא והיא.** שיחשדני המלך ממנו ויהרוג את שנינו. [נ"א וכי גזרי גזירה ומית חד מינייהו בטלי הגזירה[ו]]: **מלך הפכפך היה.** וחוזר בדיבורו. אמרה שמא אוכל לפתותו ולהורגו ואם לא יהא מזומן מעבור השעה ויחזור בו: **בחומם אשית את משתיהם.** על בלשצר וסיעתו נאמר כשנכנס מן המלחמה שדריוש וכורש היו צרין על בבל ונלחם בלשצר אותו היום והיו עייפים וחמים וישבו לשתות ונשתכרו ובאותו היום נהרג. ואף אסתר אמרה מתוך משתיהן של רשעים באה להם פורענות: **שבעים בלחם נשכרו.** יונתן תרגם על בניו של המן: **שנת מלכו של עולם.** דוגמא ויקץ כישן ה' (תהלים עח) לנקום נקמתו: **נדדו עליונים.** שהיו מלאכים מבהילים אותו כל הלילה ואמרו לו כפוי טובה שלם טובה למי שעשאה לשון מורי. ויש אומרים [נדדו עליונים] כדי שירדו בתחתונים לבקש על הדבר: **מאי דקמן דזמינתיה.** כלומר מה זאת הבאה לפני עכשיו דבר חדש הוא: **כתוב.** משמע שהיה כתוב מחדש כתב משמע מעיקרא וימצא כתוב ספר זכרון לפניו אשר הגיד מרדכי:

שמשי

זה הדן דין אמת לאמתו. נראה דמשום הכי נקט אמת לאשמועינן דבדין מרומה צריך לחקור העדים בטוב עד שיתברר האמת ואז ידונו אותו לאמתו[ז]: **[ה"ג אל תקרי שברת אלא שרבבת.** ל' אשתרבובי (סוכה ה.) ול"נ שריבבת]:

תורה אור השלם

1. ביום ההוא יהיה יי צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו: ישעיהו כח ה
2. ולרוח משפט ליושב על המשפט ולגבורה משיבי מלחמה שערה: ישעיהו כח ו
3. וגם אלה ביין שגו ובשכר תעו כהן ונביא שגו בשכר נבלעו מן היין תעו מן השכר שגו בראה פקו פליליה: ישעיהו כח ז
4. ולא תהיה זאת לך לפוקה ולמכשול לב לאדני ולשפך דם חנם ולהושיע אדני לו והיטב יי לאדני וזכרת את אמתך: שמואל א כה לא
5. וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים: שמות כא כב
6. ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות ותעמד בחצר בית המלך הפנימית נכח בית המלך והמלך יושב על כסא מלכותו בבית המלכות נכח פתח הבית: אסתר ה א
7. אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי: תהלים כב ב
8. הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי: תהלים כב כא
9. הושיעני מפי אריה ומקרני רמים עניתני: תהלים כב כב
10. ויהי כראות המלך את אסתר המלכה עמדת בחצר נשאה חן בעיניו ויושט המלך לאסתר את שרביט הזהב אשר בידו ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט: אסתר ה ב
11. קומה יי הושיעני אלהי כי הכית את כל איבי לחי שני רשעים שברת: תהלים ג ח
12. ויאמר לה המלך מה לך אסתר המלכה ומה בקשתך עד חצי המלכות וינתן לך: אסתר ה ג
13. ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבוא המלך והמן היום אל המשתה אשר עשיתי לו: אסתר ה ד
14. יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש: תהלים סט כג
15. אם רעב שנאך האכלהו לחם ואם צמא השקהו מים: משלי כה כא
16. לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח: משלי טז יח
17. בחמם אשית את משתיהם והשכרתים למען יעלזו וישנו שנת עולם ולא יקיצו נאם יי: ירמיהו נא לט
18. ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך: אסתר ה יא
19. שבעים בלחם נשכרו ורעבים חדלו עד עקרה ילדה שבעה ורבת בנים אמללה: שמואל א ב ה
20. בלילה ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את ספר הזכרנות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך: אסתר ו א
21. וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי על בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי הסף אשר בקשו לשלח יד במלך אחשורוש: אסתר ו ב

מסורת הש"ס

א) [סנהדרין קיא: ע"ש כמה שינויים וכפרש"י שם], ב) [ר"ה יז.], ג) ברכות נד: סוטה יב., ד) [נ"ל מה לך אסתר המלכה ומה], ה) ע"ש, ו) [סוף תענית כט ע"א], ז) [ועי' תוס' ב"ב ח: ד"ה דין].

◆

גליון הש"ס

גמ' רבה בר עופרן. ע"ל י ע"ב תד"ה רבה: שם אמר רנב"י ורב כתיב. כעין זה יומא לח ע"ב ודף עה ע"ב:

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' עבדא דמזדבן בטולמי דנהמא ואמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא כצ"ל ותיבות וכל זה איננו שוה לי מלמד וכו' אמר כל זה איננו שוה לי נמחק: (ב) שם משיבי מלחמה אלו שנושאין:

◆

מוסף רש"י

יכול לכל. למי שעושין רצונו אע"פ שמתגאה (סנהדרין קיא.). שמשים עצמו כשירים. שיריים שאין נחשבין, כך אינו חשוב בעיניו ואינו מתגאה (שם). ולרוח משפט. שופט את רוחו (שם). המתגבר על יצרו. מרגיז יצר טוב על יצר הרע, אם הלהי"ר אמר לו עשה עבירה זו, לא דיו שנמנע מן העבירה אלא הולך ועושה מצוה, ומתגבר עדיף מרודה (שם). שערה. אלו בתי כנסיות (שם). מה נשתנו אלו מאלו. שיש בהם מדות הללו מן האלו, אמר הקב"ה ביין שגו (שם, ול"ג שם אמר לה הקב"ה ישראל כו'). אלא שריבבת. לשון אשתרבובי אשתרבוב, ילדו ונגלו למטה (ברכות נד:).

◆

רבינו חננאל

ובוטי. פי' עשירים ודלים. עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, שנ' ביום ההוא יהיה ה' צבאות לעטרת צבי וגו'. שערה, שמשכימין ומעריבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אמרה מידת הדין לפני הקב"ה כו'. אמר ליה רבה בר אבוה לאליהו כמאן חזאי אסתר דעבדה הכי, א"ל ככולהו תנאי וככולהו אמוראי.